
ETNOLOGIE

VICTOR CIRIMPEI
Institutul de Filologie
(Chișinău)

FRAGMENTE DE TEZAUR AL MENTALITĂȚII ȘI INTELIGENȚEI POPULARE (I)

LĂMURIRE ORIENTATIVĂ

Ne-am gîndit să oferim cititorului revistei academice chișinăuene „de lingvistică și știință literară” cîteva probe de expunere și tratare pe nou a materialelor etnofolclorice, pe care le-am cules vreo cincizeci de ani în urmă. Sperăm ca munca noastră, etnologică în fond, să trezească interesul cercetătorilor filologi.

Începuturile preocupării noastre pentru culegere, în primul rînd, a unor date istorice curioase despre satul natal, a diverselor vorbe interesante și expresii neaoșe, inclusiv proverbe și zicători, țin de anii 1953-1954, cînd eram la vîrsta adolescentină de 13-14 ani, elev în clasele a VI-a și a VII-a al școlii generale din satul Drăgănești, raionul Sîngerei (fostul județ Bălți), localitate din centrul nordului basarabean; pe atunci noi avînd o înțelegere vagă-rudimentară a ceea ce înseamnă etnografie și folclor.

Din acea, tot mai depărtată vreme, ni s-au păstrat notite, ca: „Şirimpej – numili ista... di la turc sî trajî”, „Calu-i cu patru picioare, și tot se poticnește (omu, cu două – cum n-a greșî?!)”, „Frumușața n-o mînînșî cu măligî – omu sî și Om”, „Şi-î în mînă / nu-i minșună”, „Omului flămînd / numa chita i-’n gînd”.

După absolvirea clasei a VII-a ne-am dorit perspectiva instruirii ca student-filolog, iar din 1958, cu acest obiectiv abordat (concomitent, și cu înțelegerea mai clară a ceea ce reprezintă mentalitatea și inteligența populară), am continuat adunarea de noi și diverse materiale etnofolclorice. În vara lui 1960, servindu-ne de bicicletă, am demarat înfăptuirea unui *projecț-culegere de folclor cu descrieri etnografice din satele de pe ambele maluri ale Răutului*, de mai sus de Bălți și pînă la vârsarea lui în Nistru; adunînd sporadic piese de același gen și din alte localități. Drept sursă pentru culegere ne-au fost și informatorii-elevi din cîteva sate dependente de școlile din Sacarovca și Mîndrești Noi ale raionului Sîngerei, în care, în paralel cu studenția, am activat ca profesor școlar în anii de învățămînt 1960-1961 și 1962-1963.

Devenit laborant în cadrul Sectorului Folclor al Academiei de Științe a RSS Moldovenești (august 1964), a trebuit să mă conformez planurilor de lucru instituționale și să abandonez lucrul asupra propriei colecții, pe care o susținusem permanent pe parcurs de puțin peste un deceniu (ianuarie 1953 – iunie 1964); în ultimii ani însă (Academia de Științe numindu-se „a Moldovei”), odată cu înaintarea în vîrstă, ne-am hotărît să revenim la manuscrisele acelei culegeri.

Așadar, la o examinare de ansamblu deocamdată (nu în toate amănuntele) a colecției adunate pe teren în acei ani, constatăm existența unei bogate comori de giuvaiere ale mentalității și inteligenței populare – mitice, istorice și artistice; această comoară-tezaur fiind extrasă, fărîmă cu fărîmă, din graiul viu al oamenilor de diferite vîrstă, femei și bărbați, 310 persoane cu nume concrete, plus cîțiva anonimi, din 78 de localități basarabene,

nord-bucovinene și de pe stînga Nistrului¹. După o examinare „în toate amănuntele”, cifrele numite ar putea să crească.

Pieselete colecției ilustrează un spectru larg de categorii noționale, pe care, în vederea tipăririi materialelor, le denumim în ordinea diacronică aproximativă a mentalității și inteligenței populare:

1) deslușirea mitologică a lumii și perceperea evenimentelor anului solar (prin datini, credințe, descîntece, practici magice, semne prevestitoare, farmece, vrăji, credințe, obiceiuri, datini pentru zile sfinte precreștine și creștine, ziceri și cîntări de cult, colinde, orații),

2) cunoașterea vietii omului și a mediului natural, cultural și istoric al societății (cîntece de legănare a pruncului, practici, ziceri, cîntece și jocuri ale copiilor; cîntece, strigături și balade de dragoste; cîntece de armată și război, cutume prenuptiale, orații și strigături de nuntă; datini, obiceiuri, cîntece, glume și strigături de familie; deplîngere și pomenire a morților; informații, amintiri, legende, povestiri și cîntări istorice),

3) gîndirea artistică (asemănări, comparații și aprecieri neobișnuite; expresii idiomatice, zicători și proverbe; întrebări șmechere și ghicitori; narătuni fantastice, nuvelistice, comice și alegorice; balade, cîntări de vitejie, cîntece filozofice, poezii distractive, teatru folcloric; plăsmuirii folclorizate și de album). Crîmpeie, pasaje, chiar întreguri de vizionare artistică avem și în primele două secvențe ale aceleiași diacronii, pe care nu întîmplător am numit-o aproximativă.

Am avut grija ca fiecare unitate-material a colecției să dispună de două componente indispensabile – *fișă documentară* și *text*, iar în cazul cînd ceva din conținutul textului (cuvînt, expresie, aspect al conținutului) necesită lămuriri, la primele două componente ale unității-material am adăugat o a treia componentă, cea *explicativă*, pentru comentarii și glosar.

Din punct de vedere grafic, *fișă documentară*, am expus-o cu caractere cursive/italice grase/aldine; *textul* – cu caractere drepte ordinare, ambele componente avînd aceeași mărime a literelor (de ex., corpul 12), pe cînd caracterele componentei *explicative*, cu litere mai mici (corpul 10); cuvintele ce necesită lămurire avînd caractere drepte aldine, o eventuală formă literară sau indiciu etimologic ale cuvîntului obscur sînt luate între paranteze rotunde; explicația – cu litere drepte ordinare, fragmentul de context citat e redat cu caractere cursive simple între ghilimele (vezi mai jos câteva exemple).

În stadiul culegerii pe teren a materialelor, am avut o deosebită grija pentru indicarea amănunțită și expresă a constituentelor fișei documentare (cea ce, grafic-tipărit, se cuvine evidențiat), ca:

1) momentul preluării de pe teren a mostrei – anul și data lunii; cum ar fi: 1962, 3 noiembrie; în puține cazuri avem datări de felul 1957, septembrie;

2) localitatea, cu adresa teritorial-administrativă din timpul culegerii; trei exemple: a) s. Domulgeni, r-nul Florești, RSS Moldovenească; b) s. Iordănești (numit și Podlésnoe), r-nul Hliboca (Bucovina de nord); c) s. Tocmagiu (numit și Tocmazea), r-nul Grigoriopol (stînga Nistrului);

3) informatorul, cu numele de familie, prenumele și prenumele tatălui său; respectîndu-se cu strictețe ordinea acestora; de ex.: Ardeleanu Paraschița Grigore (nu Paraschița Ardeleanu, nu Paraschița a lui Grigore Ardeleanu, nici în alt fel) sau, în puține cazuri, neîzbuditindu-ne acumularea celor trei nume: a) „Ciulucăneasa” [din Ciulucani] Virvara Ion; b) un bărbat [nu a dorit să i se știe numele]; c) Țăruș [fată mare/colhoznică];

¹ Pentru culegerea unor materiale din Bucovina de nord și nordul Basarabiei am avut sprijinul fratelui meu Constantin, agronom-pomicultor (iunie, 1961) și al colegului de grupă studențescă Serghei Mazureac (iunie, 1964).

4) vîrsta informatorului (*12 ani sau 53 de ani, sau de vreo 25 de ani*);

5) categoria națională a materialului cules, cîteva exemple: a) *credință despre furatul descîntecelor și tăinuirea lor*; b) *zicere la prima vedere de primăvară a cocostîrcului*; c) *informație etno-istorică și toponimică*; d) *cîntec de îndrăgostire*; e) *tîlcuire a visului despre pomene pentru mort*; f) *obiceiul colindatului cu „Steaua” și textul respectiv*; g) *orația „Plugului”*; h) *baladă a soldatului în război*.

Așa s-ar cuveni să arate, evidențiată grafic, fișa documentară a fiecărei mostre publicate; asemenea fișă, după cum am indicat mai sus, trebuie plasată numai decât înaintea textului, ea familiarizând cititorul cu substanța valorică a subiectului ce i se oferă; totodată această fișă reprezintă gestul de mulțumire și gratitudine a culegătorului față de informator.

În scopul înlesnirii pronunției corecte a unor cuvinte din *texte*, am indicat accentul de intensitate, ascuțit (‘), al acestora (ciulamă, dûșman, felezé, tapașleáć, voénî). Pentru cuvintele *glosarelor* am subliniat cu linie vocală-accent (bumburuzî, chirchirîtî, cudâlbî, dicalon, ghîoc, injesc, Udmă, vornișel, zvîrlie).

Comentariile sănt numerotate cu cifre între paranteze drepte și urmează după text; parantezele drepte servind și pentru oricare completări-precizări de material etnofolcloric.

Cuvintelor și expresiilor de circulație restrînsă, mai puțin înțelese cititorului contemporan (*bezărău, dimirlie, gologan, hătu-ț mațu cui ti ari!, jelnîță, ocă, pidjac, rărunchi, sînicat, sumet, șleepcă* etc.), le-am aplicat cîte un asterisc pe marginea din dreapta, explicîndu-le în glosarul, plasat la sfîrșitul materialului/studiului/cărții, cum ar fi:

chîtă (pită) – pîne („*Omului flămînd / numa chita i-’n gînd*”).

plesni-ț-ar ochii ș-o sprînceană – expresie-sudalmă („*plesni-ț-ar ochii ș-o sprînceană / c-ai făcut din capu tău / făr’ de ajutoru meu*”).

șahă (de la rus. *waxma*) – mină, de cărbuni („*oi face contract / pe trei ani la șahă*”).

Am avut grija să redăm limbajul fiecărui text în o cît mai adecvată corespundere cu felul de rostire al informatorului, recurgînd la următoarele cîteva grafii de natură dialectală:

un *i* „lung” (î) pentru cuvinte, ca: *pădurî* (pădure), *strailî* (straiele), *balaî* (bălaie), *paî* (pară [să nu-ți ~]), *ochî* (ochii);

un *i* „scurt” (î) în cuvinte: 1) cu *i* afonizat (redus): *bolî, bușî* (buci [de cînepă]), *sujî* ([tu] sugi); 2) cu *i* „muiat”: *minșunî, jiuriî, jiug*; 3) cu *i* în diftongi și triftongi: *haĭdăî, hăis, copchiî, ăaca, ăară, oaîi, văicăredz*.

Aceeași siglă a scurtimii sunetului o aplicăm și literei *u* (ă) pentru citirea corectă a unor cuvinte, ca: *doaûî* (două), *harabaăa, laûca* (magazin alimentar), *screăua* (șira spinării), *steăua*.

Pentru *n* palatalizat, frecvent în rostirea orală a vorbitorilor subdialectului moldovean, folosim aceeași literă, *n*, dar cu un semn diacritic deasupra (ñ), ceea ce sugerează cititorului pronunțarea populară corectă, palatalizată, a unor cuvinte, ca: *ñercuriî, ñerî, luñinat, ñeata, ñiaunî, ñijatca, ñireasa, ñirticariî, añiórsî* (nu *nercurî, nerî, niaunî* etc.).

Nu am recurs la semne diacritice în cazurile ce nu provoacă dubii la citirea formelor de rostire dialectală.

Am apelat la îmbinarea de litere *dz* pentru un sunet (africată alveolară sonoră) de mare frecvență în rostirea moldoveană: *budzat, dzămos, dzășî, dzîșî, dzardzîrî* (nu *buzat, zămos, zășî, zîșî, zarzîrî*).

Gîndindu-ne la posibile greutăți de interpretare a textului popular, am admis prezența și aflarea în comun a cratimei-legare a două litere cu apostroful-absență de literă în cazul

unor îmbinări de cuvinte, cum ar fi: *bărbatu'-său, di la dispărțirī- 'ncoaștī, di- 'naintī, puse- 'ntr'-însa, s-a- 'ntors, se- 'ntîmplă, sî- 'mpartî, a- 'nota*.

Pentru a facilita perceperea începutului unui subiect (mai cu seamă cînd prezentăm un șir de piese ale aceluiași informator), prima literă a textului o expunem grafic mai pronunțat, aldin.

Ceea ce deosebește categoric această colecție de majoritatea publicațiilor etnofolclorice de pînă acum, este și neacceptarea literei majuscule pe marginea din stînga a tuturor versurilor; în textelete versificate de sorginte populară, asemenea celor de proză, litera mare o vom folosi doar la începutul primului cuvînt al propoziției, la începutul numelor proprii, cît și al celor comune de valoare neordinară (un exemplu pentru cazul de la urmă: *Frumușața n-o mînîști cu măligî – omu sî și Om*).

În ceea ce privește punctuația, reluăm poziția marelui cercetător-etnolog Ovidiu Bîrlea: „punctuația ne apartine, scopul ei fiind acela de a ușura lectura, năzuind să dea interpretarea cea mai plauzibilă nuanțarilor de sens” (*Antologie de proză populară epică*, vol. I, București, 1966, p. 8).

M A T E R I A L E C O L E C T A T E

1) Deslușirea mitologică a lumii și perceperea evenimentelor anului solar

1961, 21 iunie, s. Băhrinești, r-nul Florești, RSS Moldovenească, de la Barbăscumpă Maria Timofei, 10 ani; descîntec de scos gunoiul din ochi:

Cînd ăt' într'-on gunoi în ochi, închidz ochiu și-l frești cu dejitu, dzîcînd cîtiva ori:

Gunoioasî purcuboasî,	gunoiu' din ochi sî iasî! [1]
--------------------------	-------------------------------

[1] Senzația de gunoi în ochi este și în caz de apariție a bolii oftalmologice *cataracta*.

1960, 7 august, s. Roșieticii Noi, r-nul Florești, RSS Moldovenească, de la Suvac Vasile Ion, 20 de ani; descîntec de scos apa din urechi:

Cînd întră apă în urechi, cu mînile după ceafă, apești cu palmele peste urechi de mai multe ori și zici:

Ești, Apă, din urechi și tî-oi da parale vechi, Și urechile se destupă de apă.	ș-on cătel de usturoi din grădină de la noi.
--	---

1961, 20 iulie, s. Ustia, r-nul Criuleni, RSS Moldovenească, de la Ciobanu Galina Ion, 7 ani; descîntec de dezamorât piciorul:

– Eș, Babî, din chișior că ț-o murit un ficio!	– Șeal mai marî!
– Carî? Carî?	– Un colac ș-o lumînarî ș-o prăjînî pi spinarî!

1961, 22 iunie, s. Ghindești, r-nul Florești, RSS Moldovenească, de la Lavranciuc Vasile Leonte, 10 ani; credință populară despre statura omului:

N-o crescut [cutare fată] pentru că, de mititică, o bătut-o cu mătura.

1956, 27 aprilie, s. Drăgănești, r-nul Sîngerei, RSS Moldovenească, de la Cojocaru Chira (Chirilă) Vasile, 19 ani; credință populară despre spor la pris pește:

Eu, cînd prind vo cîțva pești di-odatâi, oră cu fatca*, oră cu șiorpacu*; pi unu îl azvîrl înapoi di undi-am pris, c-ap'-așiala aduști alț pești la fatcî oră la șiorpac; prindz mai cu sporî.

1961, 5 august, s. Drăgănești, r-nul Sîngerei, RSS Moldovenească, de la Racu Ifteñi Dumitru, 23 de ani; credință despre afarea locului vieții conjugale:

Băețî nu pre, da fétîlî mai mult – pun o bumburudzî* pi dejit și-ă cîntî di cîtiva ori, păr și zboarî, bumburudzașă:

Bumburudzî	undî-i zbura,
rudzî,	încoló m-oi mărita.

1959, 6 decembrie, s. Drăgănești, r-nul Sîngerei, RSS Moldovenească, de la Morari Catinca Gavril, 67 de ani;

1) **credință populară despre furatul și tăinuirea descîntecelor:**

Eu le-am audzît și le-am învațat [descîntecele] di la mătușa Mărioara Perjoaia; di vro triisprești anî eram. Îi li-'nvațam pi furatî*, cî nu vre sî-ñî spuî; c-așă-ă psînî* obișeu – dacî-ă audi șineva discînticu, apu n-arî puterî, nu sî-'mplinescî.

2) **descîntec de Udmă:**

Udmî*, Udmîșoarî, încalici-ți pe-o drugușoarî*	și be apî tarî, și ti punî la soarî și crapî* ca o șicoarî*.
și ti punî la marî	

Di nouă ori să zice cînd să face o cûte* roșă la un chișior.

3) **descîntec de Șiopîrlaiță:**

Șiopîrlaițî* láțî,	roata te-a calca, șiopîrlaiță a saca.
-----------------------	--

Di nouă ori sî dzîșî cînd sî fac pi fruntî niștî bubî roșî, niștî besîșî; or la gît – o dungî roșî.

1961, 23 iunie, s. Sîrbești (Sărbăști), r-nul Florești, RSS Moldovenească, de la Bejenaru Paraschița Alexei, 86 de ani; datina practicării descîntecului de Duc'-se-pe-Pustii:

[De Duc'-se-pe-Pustii] sî discîntî cu schinu-voîniculu* cu tot cu rădășinî. Îl încăldzăștî în oală nouă, cu apî.

Da oala sî nu sî tîrguiascî, sî nu sî arătî cu mîna, da sî sî dăi cît a șerî. Sî sî arătî cu chișioru, nu cu mîna.

1961, 6 august, s. Tîra, r-nul Florești, RSS Moldovenească, de la Coroian Vîrvara Chirilă, 40 de ani; deschintec de eșit în lume:

În sat m-am pornit,
cu lumî multî m-am întîlnit,
nimi-n samî nu m-o luat;
numai Maica-Prestea
din nantu cerului
în samî m-o luat,
soarilî în fruntî mi-o pus,
luciașaru-di-dimineațî

în mîna dreaptî mi-o aşazat,
stelili în poalî mi le-o turnat –
fața mi-o luminat,
lumea la minî s-o uitat,
m-o văzut frumos (frumoasî)
și luminat (luminatî)
ca di Dumnezău lasat (lasatî).

Îl zîșî îñ oleacî di apî ni-’nșeputî și ti spelî pi fațî, mînilî, cu apa şeă; ș-ap’ ti dușî
îñ sat.

L-am auzît di la o babî, Feñia Caciuc parcî-i zîșeu, din rañonu Glodeni.

1961, 23 iunie, s. Cenuşa, r-nul Florești, RSS Moldovenească, de la Scurtu Mihail Andrei, 11 ani; colindă la Crăciun:

Raje-un Cerbușor-de-Munte,
Va, Lear, Domnu Le! [1]
nime-n lume nu-l aude,
Va, Lear, Domnu Le!
numai maica lui (*cutărî*):
Va, Lear, Domnu Le!
– Scoală, (numele)! Nu dormi!
Va, Lear, Domnu Le!
(Cutare) în talpe s-a săltat,
Va, Lear, Domnu Le!
față albă ș-a spălat,
Va, Lear, Domnu Le!
haine bune a-’mbrăcat,
Va, Lear, Domnu Le!
papuci galbeni a-’ncălțat,
Va, Lear, Domnu Le!
pe Surû l-a-’ncălecat,
Va, Lear, Domnu Le!
după Cerbu s-a luat.
Va, Lear, Domnu Le!
Cînd soarele a apus,
Va, Lear, Domnu Le!

el pe Cerbu l-a ajuns:
Va, Lear, Domnu Le!
– De ce rajă tu, Cerbule?
Va, Lear, Domnu Le!
De ți-i foame,
-om da poame;
Va, Lear, Domnu Le!
de ți-i sete,
-om da fete.
Va, Lear, Domnu Le!
– Nici mi-i foame, nici mi-i sete,
Va, Lear, Domnu Le!
da mi-a paște-n codru verde.
Va, Lear, Domnu Le!
(Ş-ap’ sî zîce, nu sî cîntî:)
Doi colaci de cei în șasî
de ni-ț da, de nu ni-ț da,
scrie-n carte c-om lua.
Busuioc stropit pi masî,
rămîi, gazdî, sănătoasi!

[1] Aici și în celelalte reluări a cuvîntului *Lear*, acesta se pronunță ca o singură silabă.

Fraza repetată constant *Va, Lear, Domnu Le!* este, în opinia noastră, forma erodată-uitată a vechii (precreștine) adresări cultuale către Soarele-prunc (nou născut la începerea anului), dezmiertat prin cuvîntul *Lel/Ler: Vai, Ler, Doamne Ler!*

1963, 27 august, s. Drăgănești, r-nul Sîngerei, RSS Moldovenească, de la Lungu Ion Simion, 78 de ani; orația „Plugului”:

În astî sarî și-o-nsarat
noi pi dumeoastrî
nu v-am urat,
Domnu-amu ne-a ajuta
și pi dumeoastrî v-om ura.

Cealu* roata, măi băeț!
Hăăăi, hăi!

Bucurați-vă, bucurați-vă,
boeri mari;
cum s-o bucurat sfîntu lu Ion
Machedon*
de-așelî douspreșî merî di aur
pi carî
Maica-Preștea* i le-o pus în
poalî.

Douspreșî pluguri
pi brazdî o pornit
cu cîtî săsî boi,
cu doispredzâșî argătoî*.
Boî și di- naintî –

cu coarnilî zugrăvitî,
șiî din prigon* –
cu coarnilî otgon*,
șiî di la roati –
cu coarnilî- impreunatî,
ca sî margî brazda pi-așazatî.

Ş-o arat
Dealu Gararimulu*,
Valea Rusalimulu*
în lunjiș
și-n curmezîș
cît cu ochî-acuprinzîș*.
Brazdî neagrî răsturna,
grîu roșu ravarsa*,
cu borona* boroné,
grîu-n urmî răsărê.
Ş-o samanat grîu cu sacară,
pân în sară
să răsară;
ş-o samanat grîu cu arnăut*
ş-o dat Domnu și s-o făcut.

Cealu roata, măi băeț!
Hăăăi, hăi!

Și s-o dus Badea* la lunî
(la lunî, la săptămînî)
sî vadî grîu di răsărit.
Da grîu – nant cît casa,
în pai – ca trestia,
în grăuntî – ca mazărea!

Ş-aşa, nant și rămurat –
pi jiumatați scuturat!
Badea rău s-o spaimatat,
di triî ori
lanu-o- ncunjiurat,
schiștî-n mînî o luat
și acas' o alergat,
pi masî le-o aruncat –
casa i s-o luñinat
și gloata* s-o bucurat!
Badea- tunșia o grăit
ca omu sel năcăjît:
– Măi nevastî, măi fimeî,
țarna* noastrî ni sî chéî*.
De-a da Domn'-un chic* di
vînt,
grîu nostru-i la pămînt;
de-a da Domn'-un chic di
ploaî,
grîu nostru tăt sî moai!
– Omule! Măi omule,
dă tabunu* la ocol
și alejî un cal graur*,
și-i punî şaua di aur
cu scărilî* di arjint,
di carî eu n-am văzut
di cînd mama m-o făcut!

El – tabunu la ocol
ş-o ales cal tritinat*,
numa bun di- ncălicat,
cu o dungî marî
pi schinarî,
ca s-ajîungî-n Mojilău*
cu soarî*;
în toiag s-o radzamat,

pi Murgu* s-o-’ncălicat
șî-n Mojilău, cu soarī, s-o
aflat.

S-o pornit pi Ulița Micî
șî n-o neguțat* nimicî,
s-o pornit pi Ulița Marî
ș-o dat de-un țigan
c-o dobî marî
în schinarî.
– Mai țiganî,
bre țiganî,
șî-ai în dob'-așă di marî?
– Șer am șî oțal, cucoanî,
cît ît trebî dumitalî.
Badea mult s-o bucurat,
i-o plătit cu îndesat,
doba i-o răscumpărat.

Cealu roata, măi băet!
Hăăăi, hăi!

S-o dus Badea
la Ion Țiganu,
carî fașî sășirî cu ciocanu;
cu ciocanu cum li batî,
numa bunî-s di zîmțatî.
– Sî-ñi fașî ñîl mai zîmțoasî
pintru fetîlî spătoasî
șî di altilî, mai cîrnî,
pintru babilî bâtrînî
carî știu hoara la pînî*

Sășeruișî s-o făcut –
lucrători nu s-o găsît!

Ş-o adus nouî nepoț
șî nouî nepoțălî
șî i-o pus
din capîtu pămîntulu,
din jiliștea* vîntulu.
Cînd vîntu băte,
iî tarî sîle;
cînd vîntu-’nceta,
iî gurilî căsca
șî la Badea sî uîta.
Şî era una cu rochia
chicăfîci*,
sprintioarî șî voinicî

(tarî ghinî samana
cu mîndruța mea) –
di triî ori cîn sî roté,
snopu-n chișior* îl puné;
din snop – în clai*,
din clai –
’n odobaî*!

Badea cum o șuerat
dintr-un dejit mic,
o vinit un cal voinic
șî cu nouî epî
di nouî ař* sterpî,
cu cochitilî crapațî,
cu sîrmî leagatî,
cu aur suflatî;
undî calca –
balta saca,
n-audzăi un oa-ca-ca*;
undi-atinjé –
pămîntu frijé,
șârchi-n borț sî ascundé!
Şî le-o pus Badea
pi fațarî di-alamî –
din picioarî tropăé,
din codz vîjîé,
grîu ñi-l felezue*
șî pi nări cîn stărnuta –
grîu tăt ñi-l vîntura;
din urechi șiușiulé*
șî grîu-n sașî ñi-l puné;
din sălî sî lasa –
tuhalî*-n car la Badea
arunca.

Cealu roata, măi băet!
Hăăăi, hăi!

S-o pornit
nouî carî-’mpovăratî,
cu lanțuguri legatî,
cu tei înfășuratî:
– Cea*, Tuluc*;
hois*, Buluc*,
la moarî la Ciubuc!
Acolo-i iarbî șî belșug!

Da Curva-di-Moarî*,
cînd o văzut atîtea carî

în povoarî*,
o pus coada pi schinarî
ș-o fujit în Lunca Marî.
Morărașu, meșter bun
(hătu-i-aș bărbuța-n cur*),
tot striga
șî tremura:
– Na, Morișc! Na-na-na!
Da de-aișî sî lăuda
c-a fașî din douî
ouî
moarî nouî!
– Măi morarî, măi morarî,
hătu-ț mațu cui ti arî!*
Tu nu ti lăuda,
cî eu di barbî te-oi lua,
piștî moarî te-oi arunca
șî apa te-a lua,
cheatru te-a farma!
Morărașu, bun mintios,
o făcut numai șioc-
boc
șî o dat moara la loc,
șî dac'-o pălit-o-n gurî,
faina o prins a curî*.

Da curjé-
nu pre curjé,
c-o tot măšinat o lunî,
o lunî ș-o săptămînî,
cu marî șî*
un tăbultoc* ș-o mînî.
Atunșî Badea o catat
un argat
blastamat*
ș-o trimăs faina șeea
acasî la Ileana-
Socoleana*,
carî șădî îintr-on pat
mîndru tarî șî rotat,
cu fața ghilitî*
șî-n tăt timpu ruminîtî,
parc'-ar și o gîscî friptî
(cic'-o rupt chinijîl patulu
cu oastea- 'mparatulu).

Da cîtrî morar
Badea-n scurt cît o crișcat*:
– Pînî jîoř dimineata
sî-ñî șîr faina-n sașî
ca gheata!

Taī-așiala un cucoș
pintru sporî* la coș,
taī ș-o găinî
di sporî la fainî.
Şî pînî jîoř dimineata
o fost faina-n sașî ca gheata.
Argaři o-'ncarcat nouî carî
cu povarî
ș-o ișît cu tăt din moarî:
– Cea, Tuluc!
Mai hois, Buluc!

Nevasta, cum i-o zărit,
răpidî s-o primenit,
s-o ghilit,
s-o ruminit;
din papuși plîoscăind,
cu rochița fălăind*,
iutî- 'mbla
șî şerşeta
în camarî
sîtî rarî
di niagarî*
șî din casî
'n altî casî –
una deasî
di matasî
(cu-așeř rarî- 'mprăștié,
cu-așeř deasî tăt strînjé).

Ceală roata, măi băet!
Hăăăă, hăă!

Ş-o făcut nevasta
colac rumân șî frumos
ca fața lui Hristos*,
cu ńerî ńeruit,
cu dzahar dzăhăruit;
pentru noi,
plugari de-afarî, gătit!

Ş-o rupt în doûî
șî ni-o dat noûî,
ş-o rupt în triî
ş-o dat șî lu Andrii.
Da Andrii,
o mîncat-
n-o mîncat,
da di brûi bîcata ș-o leagat
șî pi undî-am tot îmblat,

mulț cînă răi ni-o-'ncăirat;
el cu colac îi amăjé
cu nuiua îi băté
(c-așă lor li trebué).
Cea lu roata, măi băet!
Hăăăi, hăi!

Şi v-am ura, v-am tot ura,
cî vî-î drag a asculta,
da noi nu sîntem
di iş-i-di colé,
da sîntem di la Podu Lung*,
undî trag babili-n jîug
şî fetilî-n plug;
şî li mîn'-o babî bărbătiî*
cu ochî di şiocîrlîi,
cu puha* di lîni,
cu şfichiû di sîrmî.
„Ardi-lî, mătuşî, la vinî,
şî tîi brazda maî ghiñî!”
(Cî elî, di ajirî şî era,
fujé la hat şî sî culca.)

Şi noi nu-'mblăm dupa
paralî,

da dupa Baba-Prifăcătoarea*,
carî prifaşî lumea şî țara,
e mana vaşilor*
şî dulceaţa saraşilor;
noi vrem s-o prindim,
s-o luăm di bezărău*,
şî-i trajim cîti-un răsteu*,
şî s-o dăm în heleşteu*,
şî sî-'nveş'-a faşî rău! [1]

Cea lu roata, măi băet!
Hăăăi, hăi!

Toamna noastrî cei bogatî
di toatî lumea lăudatî [2] –
dumeavoastrî –
sporî în bucatî*!
La mulț ani cu sanatatî!
Şî ho! Cea lu roata, măi băet!
Hooo, ho!
Ş-amu, plugu sub păretî
şî plugarî – 'n sat la fetî!

[1] Orația dată păstrează destul de clar vechea credință în puterea magică a plugarilor-urători de a purifica de relele vrăjitorești casa unde se urează („noi nu-'mblăm dupa paralî, / da dupa Baba-Prifăcătoarea, / carî prifaşî lumea şî țara, / e mana vaşilor / şî dulceaţa saraşilor; / noi vrem s-o prindim, / s-o luăm di bezărău, / şî-i trajim cîti-un răsteu / şî s-o dăm în heleşteu, / sî sî-'nveş'-a faşî rău!”).

[2] Deși mai puțin explicit, această creație populară cuprinde și un rarism ecou al timpurilor când sărbătorirea Anului Nou se desfășura toamna, la 1/14 septembrie: „Toamna noastrî cei bogatî / di toatî lumea lăudatî – / dumeavoastrî – sporî în bucatî! / La mulț ani cu sanatatî!”.

2) Cunoașterea vietii omului și a mediului natural, cultural și istoric al societății

1961, 21 iunie, s. Băhrinești, r-nul Florești, RSS Moldovenească, de la Barbăscumpă Maria Timofei, 10 ani; cîntec de legănare a pruncului:

Huța-huța	şî-'napoi – cu săniuță;
pîn' la nana Măriuța	huuu-ța!

1961, 30 iunie, s. Negureni, r-nul Telenești, RSS Moldovenească, de la Zmuncilă Vera Timofei, 12 ani; cîntec de legănare a pruncului:

Nani, nani, puișor. Dormi, (Veruță), somn ușor.	Trece Somnul prin părete, pe la (Vera) prin ureche.
--	--

1961, 20 iunie, s. Prajila, r-nul Florești, RSS Moldovenească, de la Morogai Galina Fiodor, 10 ani; zicere pentru jocul „De-a mijatca”:

Nijatca –	pérja –
patca	pérja
țugurméi,	barabói,
ábri –	necustrá
háбри	cu mărjinói.
doi miñei;	

1961, 27 iunie, s. Domulgeni, r-nul Florești, RSS Moldovenească, de la Paşa Ștefan Gheorghe, 83 de ani; cîntec de dragoste:

Frundzu verdi jișină coapti,	Amjisat o copchiliță
și-anjisat eu astănoapti,	cu păru lasat pițifă;
și-anjisat în așternut,	cît pițifă, cît pi spati,
și-anjisat – nu pot să uit.	di m-o scos din sanatati.

1961, 6 august, s. Țîra, r-nul Florești, RSS Moldovenească, de la Coroian Vasilița Andrei, 69 de ani; cîntec-blestem de dragoste:

Foaī verdī ș-o sulcină,	Murgu* tău să sî hîrțoaī*,
nu-ț-paī*, bădiță, ghină	în pomînt sî ti trîntească,
cî ț-ai făcut rîs di mină;	mîna stîngă
cî di tină cînd ș-or fașă,	sî ț-o frîngă
ca chiatra tu ti-i disfașă,	ș-așești dreaptă;
ca malu ti-i mășina,	s' ț-o scrîntească;
ca iarba ti-i clătina,	sî țî frîu doar cu dinții,
ca rouă ti-i scutura,	sî ti vadă și părinții;
ca frunza-n vînt tu ti-i usca.	să sî nîeră orîșicări
Da-ar Dumnezău o ploaīă,	cî-i blăstăm di fată mară.

1961, 24 iunie, s. Ciutulești, r-nul Florești, RSS Moldovenească, de la Țurcanu Dochia Ștefan, 79 de ani; strigătură:

Îara la noi un scripcari: Pavăl Tașoc. Ș-apă la vo nuntă, numa și-l audză:

U-iu- iú! pi dealu gol,	cî i-a fașă nîrilă
cî nireasa n-ară tol;	cînd a tundă cînilă!

1964, 2 mai, s. Drăgănești, r-nul Sîngerei, RSS Moldovenească, de la Bînzari Mihail Toma, 50 de ani; strigătură la nuntă:

Hu-iu- iú, soacra cei mare,	nu știu, zău, te-a cheptăna
ți-am adus cheptănoare;	ori la cap te-a scărmăna!

Am auzit-o la Văleni [dreapta Prutului] în zîua di 12 noiembrie 1933.

1964, ianuarie, s. Bădragii Noi, r-nul Edineț, RSS Moldovenească, de la Mazureac Serghei Eremia, 22 de ani; cîntec de femeie măritată:

Mazîlaș* cu chica creață,	Cînd eram eu fată mare,
nu mai bate la fereastră,	primeam șaga dumitale,
că nu-s fată, da-s nevastă.	da de cînd m-am măritat,

mi-i în grijă de bărbat.

1957, 12 iulie, s. Drăgănești, r-nul Sîngerei, RSS Moldovenească, de la Țăruș (colhoznic), vreo 40 de ani; compliment femeii cu copil mic:

Ți-a fost drag a săruta, fie-ți drag a legăna.

1964, ianuarie, s. Ciudei (numit și Mejrécie), r-nul Storojineț (Bucovina de nord), RSS Ucraineană, de la Bîndiu Viorica Nicolae, 19 ani; cîntec de viață grea:

Sărmana inima mea
cum se scaldă-n voe rea!
Dar la dûșmani rău le pare
că nu se scaldă măi tare.

Frunz'-amară de chirău*,
de-ai ști, maică, traiul meu,
te-ai scula în mezul nopții
și mi-ai ruga ceasul morții.

1953, 4 ianuarie, s. Drăgănești, r-nul Sîngerei, RSS Moldovenească, de la Cirimpei Alexei Ilie, 75 de ani; informație patronimică:

Şirimpej – numili ista... di la turc sî trajî. [1]

[1] Cum?, de cînd?, ce înseamnă la turci? – întrebări la care informatorul (bunelul meu) nu a putut răspunde. Mai tîrziu, citind la Miron Costin despre un Şirim-bei, m-am gîndit că poate fi adevarată presupunerea bunelului. Din careva motive un moldovean, slujitor la turcii din susul Nistrului, la cetatea Camenîtei, să zicem, sau a Hotinului, a putut fi poreclit de conaționali Şirimbei/Şirimpei, devenit cu timpul *Cirimpei*.

1959, 4 februarie, s. Drăgănești, r-nul Sîngerei, RSS Moldovenească, de la Cirimpei Alexei Ilie, 81 de ani; legendă toponimică:

O fost unu, Dragan.
Fujé di turșî.
Viné cu jitili. Ș-o stătut jitili undi-i bisărica amu.
Drăgănești îi încî di pi la Decibal. [1]

[1] Între Decebal și epoca turcilor în Moldova e o distanță prea mare, nu putea fi satul cu *acest nume* în timpurile geto-dacilor, însă, arheologic vorbind, localitatea, *cu alt nume*, era desigur (vezi Ion Hîncu, *Vetre strămoșești din Republica Moldova*, Chișinău, Știință, 2003, p. 33).

1960, 4 februarie, s. Drăgănești, r-nul Sîngerei, RSS Moldovenească, de la Enache Toadre Grigore, 91 de ani;

1) *informație etno-istorică și toponimică:*

Ap' o fost unu: Ion a Mădălițî. Îi dzîșeu Dragan. El s-o discălicat aișî. (Cî țînusî turcu aișî.)

O vînit cu oi, vașî, boi.

Undi șădi-amu Ionicî a lu Chira (cîtri Gheorghi Chira), era o mojilî. Acoló o fost casa lu Dragan. Pi mojila șeia o stătut cu jitili di prima datî. Oili, cum ar și la Chirenî, acolo le-o țînute. Sî chema Valea Chirenilor, pi urmî.

Dragan o fost can oliacî di talharî (cum sî mai dzîșî: haîduc!). El o dischis* óstrovu* la Soroca.

O murit aișî, în sat.

O avut copchiň, da s-o pitrecut*, nu mai sînt astîdz di-aldi Dragan. (O fost unu: moş Ion Dragan, dogară, din altî jiťi, nu di-aşiloră dintîi; aista o murit cam pin o miň nouă sutî patrudzăši.)

2) povestire populară:

Turşī lasau papuşī pi prispî, cîn încrau în vo casî la o neavastî, sî-ş facî rîs di dînsa.

C-apî dacî omu viné di la deal* și vidé papușî pi prispî, nu mai între în casî; cî dac'-între, apî turcu aş* îl spintica pi loc.

3) Gîndirea artistică

1953, 4 ianuarie, s. Drăgănești, r-nul Sîngerei, RSS Moldovenească, de la Cirimeip Alexei Ilie, 75 de ani; comparatie populară:

O pătit ca șial cari-o trebuit să fugă noaptea, disculț, pin și urlini*:

[1] Se zice despre unul care se confruntă inopinat cu mari dificultăți la realizarea unei acțiuni.

*1954, 9 ianuarie, s. Drăgănești, r-nul Sîngerei, RSS Moldovenească, de la Bînzari
Ana, de vreo 25 de ani: trei proverbe:*

Calu-i cu patru picioare, și tot se potineste (omu, cu două – cum n-a gresi?!).

Frumusata n-o mînînsă cu măligî – omu sî siî Om.

1958, septembrie, or. Chișinău, RSS Moldovenească, de la Babără Ion A. (originar din nordul republicii). 19 ani; proverb:

Tot tiganu-si laudă ciocanu

1961, 20 iunie, s. Prajila, r-nul Floreşti, RSS Moldovenească, de la Stan Nicolai Gheorghe, 11 ani; anecdată:

Ofemeje ducea demîncare prăsitorilor, la deal.

O ajunge un om cu carul, o ia în car, dar ea ședea în car cu desagii plini pe umăr și mai tinea și oală cu bors în brate.

Omu-i zice:

- De ce nu lepezi, femeie, desagii de pe umăr și oala din brațe?
 - D-apă n-oi mai pune eu chiar totul pe spinarea boilor! Îi de-ajuns că mă duc ne

1963, 12 ianuarie, s. Mîndreștii Noi, r-nul Sîngerei, RSS Moldovenească, de la Nastas Olea Alexandru, 49 de ani; anecdotă:

La o masî, cîn' sî-'mpartî carnea la ficarî, gospodina-l întreabî pe-on ghet pîcalî:

– Măi Pîcalî, da tu șe-ai mîncă din pasîrea asta?
– Trupușoru cu-aripioarilî
sî capu cu chișioarilî.

1960, 17 ianuarie, s. Tocmagiu (numit și Tocmazeia), r-nul Grigoriopol (stînga Nistrului), de la Turcan Parascovia, 30 de ani; două ghicitori și un proverb:

Am doaûî epi:
cum li leg – aleargâ,

li dizleg – șăd pi loc.
(Ochinîsilî.) [1]

[1] Peste 28 de ani, în 1988, folcloristul E. Junghietu a cules o variantă a ghicitorii în cauză de la un bărbat de 58 de ani, aceeași localitate: „Am doi cai, / Cînd îi leg – fug, / Cînd îi dezleg – stau pe loc. / Opincile” (*Folclor românesc de la est de Nistru..., vol. II*, p. 309).

Di la Prut sî pîn' la minî – / numa niamurî de-a Grăchinî. / (Stelilî pi șerî.)

Carî sî tem di vrăghiî, sî nu samini malai. [1]

[1] După 28 de ani, în 1988, de la aceeași (!) informatoare, ajunsă la 70 de ani, a cules acest proverb folcloristul E. Junghietu în varianta: „Dacî s-ar temi toți di vrăghiî, / Apu' nu ar samana malai” (*Folclor românesc de la est de Nistru..., vol. II*, p. 329).

G L O S A R

acuprînzîști – formă verbală (perfectul simplu de la *a acuprinde*) rar întîlnită în folclor („cît cu ochî-acuprînzîști”).

ăi – ani („nouî epî / di nouî ai sterpi”).

aș – tot atunci, momentan („turcu aș îl spintica”).

argătoî – argat puternic, viguros („Douspreșî pluguri pi brazdî o pornit / cu cîtî șăsî boi, / cu doispredzășî argătoî”).

arnăut – grîu cu bobul mare și lungueț („o samanat grîu cu-arnăut”).

Baba-Prifăcătoarea – personaj cu acțiuni distructive, răufăcătoare („Baba-Prifăcătoarea / carî prifașî lumea și țara, / e mana vașilor / și dulceața sarașilor”).

Bădea – personaj central în orațiile de cinstire a muncii producătorilor de pîine; stăpîn de moșie (se sprijină în „toiag”, î se spune „cucoane”, se răstește amenințător unuia dintre morarii de pe moșie), autoritar și priceput în relațiile cu oamenii și animalele; are „gloate” de lucrători-argați și rude, posedă herghelii-tabunuri de cai, cirezi de boi, multe care, pluguri, grape, seceri).

bărbătîjî – cu comportament de bărbat aspru, nemilos („babili-n jîug / și fetilî-n plug / [...] li mîn'-o babî bărbătîjî”).

- bezărău** – gît, gîtișă; ceafă („*s-o luăm di bezărău*”).
- blastamat** (blestemat) – cuminte, ascultător („*Badea o catat / un argat / blastamat*”).
- boronă** (boroană) – grăpă cu dinți de lemn sau de fier („*cu borona boronă*”).
- bucătī** – recolta de cereale („*dumeavoastră – / sporă în bucată*”).
- Buluc** – nume de bou („*hois, Buluc*”).
- bumburuzî** – buburuza („*fătilă mai mult pun o bumburudză pi dejit și-i cintă*”).
- ca față lui Hristos** – extraordinar, superb („*colac rumân și frumos / ca față lui Hristos*”).
- cal graur** – de culoarea graurului, neagră cu picătele albe („*alejī un cal graur*”).
- cea** – îndemn pentru boi ca să meargă spre dreapta („*Cea, Tuluc*”).
- cealu** – cuvînt al frazei de îndemn pentru echipa de urători, care, la anumite intervale, au misiunea de a striga puternic imaginarilor boi, înjugați să tragă plugul de arat („*Cealu roata, măi băeț! / Hăăăă, hăă!*”).
- chic** (pic) – puțin, oleacă („*De-a da Domn’-un chic di vînt*”).
- chicățici** (picătică) – cu picătele („*era una cu rochia chicățici*”).
- chirău** – buruiană cu frunze liniare verzui, dăunătoare plantelor de cultură; pir („*Frunz’-amară de chirău*”).
- chișior** (picior) – vreo 12 snopi așezați cruciș („*snopu-n chișor il puné*”).
- chită** (pită) – pîine („*La omu flămînd / numa chita i-n gînd*”).
- clae** – îngrămadire de câteva picioare de snopi („*din snop – în clai*”).
- crăpă** – dezumflă-te („*crapă ca o șicoară*”).
- crișcat** (crîșcat) – a scrîșnit dinții cu mâinile („*Badea-n scurt cît o crișcat*”).
- cu marī și** – cu greu; de abia („*o tot măsinat o lună, / [...] cu marī și / un tăbultoc*”).
- a curî** – a curge („*făina o prins a curi*”).
- Curva-di-Moarî** – personaj folcloric în chip de moară („*Curva-di-Moari, / [...] o văzut*”).
- cu soară** – cît îi încă ziuă; pînă a se întuneca de noapte („*s-ajîungî-n Mojilău cu soară*”).
- cute** – umflătură („*să face o cute roșă la un chișor*”).
- deal** – cîmp cultivat, ogor („*dacă omu viné di la deal*”).
- Dealu Gararimulu** – loc din vechime, de coloratură sacră, sugerînd numele Galileei biblice („*o arat / Dealu Gararimulu*”).
- drugușoarî** – fus mic pentru fir de lînă, cînepă etc. („*încalici-ti pe-o drugușoară*”).
- fatcă** – plasă de pescuit pătrată, prinșă de două arcuri încrucișate cu mîner-prăjină („*cînd prind vo cîțva pești di-odată [...] cu fatca*”).
- fălăind** – foșnind, făcînd mișcări neîntrerupte („*cu rochița fălăind*”).
- felezue** – curătea de paie și pleavă grîul desprins din spice („*grîu nî-l felezue*”).
- ghilițî** (ghilită) – foarte curat îngrijită („*cu față ghilită*”).
- gloată** – multime de slujitori („*gloata s-o bucurat*”).
- hătu-i-aș bărbuța-n cur** – sudalmă urîtă („*Morărașu, meșter bun / (hătu-i-aș bărbuța-n cur)*”).
- hătu-ț mațu cui ti arî!** – sudalmă urîtă („*Măi morară, măi morară, / hătu-ț mațu cui ti arî!*”).
- heleșteu** – iaz („*s-o dăm în heleșteu*”).
- hîrțoaii** – înnebunească („*să sî hîrțoaii, / în pomînt sî ti trîntească*”).

hoăra la pînî – specificul recoltării grâului („babilī bătrînī / carī știu hoara la pînî”).

hois – pentru boi ca să meargă spre stînga („hoš, Buluc”).

Ileana-Socoleană – personaj folcloric („ș-o trimăs fâina șeea / [...] la Ileana-Socoleană”).

în povoarî – cu povară, împovărate; încărcate bogat („atîtea carî / în povoari”).

jiliștea – suful, adierea, bătaia („le-o pus / din capîtu pămîntulu, / din jiliștea vîntulu”).

Maica-Preștea – personaj de nuanță biblică amintind numele Maicii Domnului ca Precistaia (Preacurată) („douspreșî merî di aur pi carî / Maica-Preștea i le-o pus în poalî”).

mana vașilor – capacitatea vacilor mulgătoare de a avea lapte („Baba-Prisăcătoarea / [...] e mana vașilor”).

mazîlaș – boiernaș („Mazîlaș cu chica creață”).

Mojilău (Movilău) – oraș pe malul stîng al Nistrului de Sus, vizavi de Otaci Basarabiei („ca s-ajîungî-n Mojilău”).

Murgu – nume de cal („pi Múrgu s-o-’ncălicat”; „Murgu tău să sî hîrțoai”).

neguțat – negociat-cumpărat („n-o neguțat nimici”).

niagarî (năgară) – material din fire lungi și aspre ale plantei cu același nume, folosit, probabil, în trecut la confectionarea sitelor („șerșeta / în camari / sîu rari / di niagari”).

ni sî cheii – ni se pierde; este în primejdie („țarna [...] ni sî chéii”).

oa-ca-ca – strigăt de broască („balta saca, / n-audzăi un oa-ca-ca”).

o dischis ștîrovu – a fost primul întemnițat („El o dischis ștîrovu la Soroca”).

odobăe – îngrămadire de cîteva clăi („din clai – ’n odoba”).

ștîrov – închisoare („ștîrovu la Soroca”).

otgon – în afară de la osul frontal; în părți („Boî [...] / cu coarnilî otgon”).

paî – pară („nu-ť paî, bădiți, ghini”).

Podu Lung – localitate imaginară, cu obiceiuri ciudate („sîntem di la Podu Lung, / undî trag babili-n jîug / sî fetilî-n plug”).

pi furătî (pe furate) – fără consumămintul [descîntăoarei]; memorizînd în secret [cuvintele și procedura descîntecelor] („li-’nvațam pi furatî”).

prigon – mijlocul perechii unui rînd („Boî [...] / și din prigon”).

psîni – se vede că; pare-se („așă-ă psîni obișeu”).

puhă – biciușcă („cu puha di lîn”).

ravarsa (revârsa) – împrăștia-semăna („grîu roșu ravarsa ”).

răstău (resteu) – băt de încuiat o parte a jugului („sî-i trajim cîti-un răsteu”).

scări – piese de metal în care călărețul își sprină picioarele („punî șaua di aur / cu scărilî di arjint”).

schinu-voîniculu (spinul-voiniculu) – plantă de leac („Sî discîntî cu schinu-voîniculu”).

sfîntu lu Ion-Machedon – personaje (un sfînt și un Ion-Machedon) de natură pseudoreligioasă („cum s-o bucurat sfîntu lu Ion-Machedon”).

s-o pitrecut – au murit („O avut copchiî, da s-o pitrecut, nu mai sînt astîdz”).

sporî (spor) – folos, eficiență, belșug („Taî-așiala un cucoș / pintru sporî la coș, / taî ș-o găinî / di sporî la fainî”).

șicoarî (cicoare) – floare a plantei cu același nume („crapî ca o șicoarî”).

Şiopîrlaițî – spirit rău, provocator al îmbolnăvirii cu același nume, aceasta deosebindu-se de şopîrlaița-anghină diferită („*Şiopîrlaițî [...] / roata te-a calca, / şioپîrlaița a sacă*”).

şiorpac (ciorpac) – unealtă de pescuit în forma unui sac scurt, ascuțit-conic la fund, prins de o nuia dreaptă rigidă pentru manevrare („*aşala adușî alț pești [...] la şiorpac*”).

şîurlîni (ciurlani) – plantă cu tulpina foarte ramificată având frunze cu spini („*o trebuit sî fugî noaptea, disculț, pin şîurlîni*”).

şiuşîule – răsucea cupe conice („*din urechi şiuşîulé / sî grîū-n saşî nî-l puné*”).

tabun – „herghelia di cai” (a explicitat informatorul orașiei) („*dă tabunu la ocol*”).

tăbultoc – jumătate de sac („*o [...] măşinat [...] un tăbultoc*”).

tritinat – „adictea un cal di trii ani” (a lămurit informatorul) („*o ales cal tritinat*”).

Tuluc – nume de bou („*Cea, Tuluc*”).

tarină (tarină) – pămînt cultivat („*tarna noastră*”).

tuhal – sac („*din şălî sî lasa – / tuhalî-n car la Badea arunca*”).

Udmă – spirit nefast care cauzează o umflătură pe corpul omului („*Udmî [...] / încalici-ti [...] / sî crapî*”).

Valea Rusalimulu – loc de rezonanță biblică, amintind străvechiul Ierusalim („*S-o arat [...] / Valea Rusalimulu*”).

Constrînsi de rigorile spațiului permis de revistă unui material, precum și din cauza indispensabilei *lămuriri orientative* pe câteva pagini, în această primă probă (I) a *Fragmentelor de tezaur...* predomină textele mici (îndeosebi de limitat în exemple fiind compartimentul Gîndirea artistică); sperăm însă ca probele din alte numere ale RLŞL să atenueze acest neajuns.